Phonetiken

No. 3

Sveriges Telehistoriska Samlar Förening STSF

2008

Phonetiken

Redaktionens adress:

Ove Svensson
Rådavägen 26B
431 36 Mölndal
Tel 031-873020

phonetiken@stsf.org

webadress:

http://www.stsf.org

Medarbetare i detta nummer

Ulf Collovin
Ole Jacobsen
Leif Kindahl
Henrik Lundin
Fredrik Roos
Ove Svensson
Thomas Söderblom

Upplaga: 230 ex
Tryckt i Sollentuna

Omslaget

Detta nummers omslagsbild hör samman med Thomas Söderbloms tredje artikel i serien om telefonens historia i Sverige.

Som de flesta väl ser, är det en spiralmikrofon som är avbildad. Läs Thomas artikel och ta del av historien bakom dess tillkomst.

Ove

Sveriges Telehistoriska SamlarFörening

Postadress:	STSF Box 101 123 22 FARSTA
web-adress:	http://www.stsf.org
epostadress:	info@stsf.org
postgiro:	75 73 64-5
medlemsavgift:	150 kr/år familj: 170 kr/år
inträdesavgift:	20 kr
organisationsnr :	802400-0435

Styrelse 2008-2009 :

ordförande	Henrik Lundin
vice ordförande	Anders Joelson
sekreterare	Leif Kindahl
vice sekreterare	Mats Andersson
kassör	Fredrik Roos

ORDFÖRANDEN ORERAR

Så blev det äntligen av! Ole Jacobsen och jag har sedan flera år haft en stående inbjudan att hälsa på hemma hos Gunnar Modig. Av olika själ har det inte blivit av, men i år tog vi tag i planeringen och beslutade om att vi skulle besöka Gunnar under tiden 17 – 21 juli. Sagt och gjort. Onsdagen den 16 packade vi (Ole & Anita, Henrik & Gittan) Oles Saab och startade färden mot norr. Vi hade regnställ, yllekoftor mm med oss, ty man vet ju inte vad som väntade oss norr om Uppsala…..

Bilresan blev en trevlig upplevelse. Lunchen på Axmyra bryggkrog var toppen. Väl värt en liten omväg. Framåt eftermiddagen kom vi till Sundsvall där vi övernattade på Sidsjö hotell. Det hotellet var tidigare Sveriges modernaste mentalsjukhus men det är sedan länge nedlagt. Nu används lokalerna till många olika ändamål, bl. a. hotell.

Dagen efter bilade vi längs ”Höga Kusten” som är otroligt vackert. Vi hann även med att besöka ”Mannaminne” på vägen. Ett mycket intressant och ovanligt museum. Kl. 17.02 anlände vi Gunnar och Annetts hus i Domsjö. Om det vill jag återkomma i ett senare nummer av Phonetiken.

Det som nu ligger oss närmast i tiden är föreningens höstmöte. Det blir svårare för varje år att hitta intressanta platser att besöka på våra möten. I år föreslår styrelsen ett studiebesök på Sveriges Radio. Under skrivandets stund arbetar vi med detaljerna kring besöket men datumet är spikat till lördagen den 18 oktober. Väl mött då!

Henrik

Kungjord patentansökning

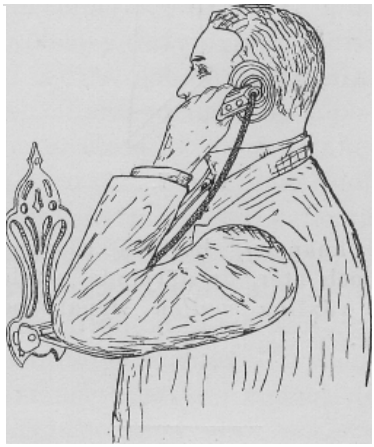

N:o 1905/1903, den 19 december 1903.
H. Ehret, Weinheim, Tyskland.

Armstöd för telefonerande.
Från den 13 okt 1903.
Två plattor äro ledbart förbundna, af hvilka den ena kan svängas nedåt till horisontalt läge, för att tjäna såsom stöd för armbågen, då man telefonerar.

Bilaga till Kongl. Telegrafstyrelsens Månads-Cirkulär, Nr 12, December 1903

Kassörens koll

Då var årets medlemsförteckning äntligen här. Den som kontrollräknar kommer att finna att föreningen nu har 187 medlemmar varav 22 av dessa har någon form av utländsk adress. Bland de sistnämnda döljer sig 15 européer, fyra föreningar, två övriga världsmedborgare samt en hedersmedlem i USA. Av de 165 medlemmar med svensk adress finner man 139 s k singelmedlemmar, 22 familjemedlemmar, tre andra föreningar samt en hedersmedlem. Summerar man alla dessa siffror får man följande:

187 + 22 + 15 + 4 + 2 + 1 + 165 + 139 + 22 + 3 + 1 = 561

Undertecknad under militär teleutbildning hösten 1994

Den telefon som ligger närmast till hands är väl då BC561. En apparat som får mig att tänka på min värnplikt 94/95 då jag ansvarade för kompaniets telekommunikationer under fältövningarna. Trött och sliten skulle man upprepade gånger sätta sig bakom ratten till en terrängbil och vingla ut i vinternatten med ett öga på vägen och ett upp mot telefonstolparna. Minns att jag många gånger önskade att kopplingsboxarna uppe i stolparna hade varit lysoranga istället för svarta. När man väl hittat stolpen med plinten och släppt av telefonisterna med kabelrullarna, karta och en kompassbäring mot förläggningsplatsen var det bara att köra vidare och leta reda på telefonstationen.
Med hjälp av en telefältkarta och en hel del tålamod lyckades man förr eller senare finna det lilla stationshuset intill vägen. Om det fanns något ljust ögonblick i detta eviga mörker så var det nog när man låste upp telefonstationen och gick in i värmen. Därinne väntade ofta bara ett enklare kopplingsarbete i KK som avklarades på några minuter. Sedan kunde man ta sig friheten att ringa hem på stationsapparaten (BC561:an) och berätta att man fortfarande levde.

En BC561 som stationsapparat

Efter denna korta tillbakablick vill jag bara avsluta med att hälsa våra tre nya medlemmar Göran Berglind, Anne-Marie Ericsson och Jonas Ljungberg varmt välkomna till föreningen!

Fredrik Roos

24-timmars-uret

Vår telegrafstyrelse har, såsom bekant, nyligen infört ny timbeteckning, nämligen från 1 till 24 i st.f. den vanliga 1-12 f. m. och 1-12 e. m. Förslaget till en dylik tidbeteckning är icke alldeles nytt och mångenstädes utomlands har det kommit till användning både inom järnvägen och annorstädes. Äldst är 24-timmar-systemet i Britiska Indien, där det infördes redan för flera decennier tillbaka af ett järnvägsbolag i Calcutta, och så småningom utbredde det sig därute äfven till andra järnvägar och gjorde sitt inträde inom alla grenar af det borgerliga lifvet. I midten af 80-talet infördes det å de Canadensiska järnvägarne och så tidigt som 1859 inom den italienska telegrafförvaltningen. År 1893 började de italienska järnvägarne tillämpa detsamma och år 1897 de belgiska o. s. v.

Det är gifvet att skilda skäl kunna andragas talande såväl *mot* som *för* reformen. Man har sagt, att det skulle blifva ytterst vanskligt och svårt att bryta mot en gammal ingrodd praxis, som gått kulturfolken så i blodet och brukats af dem alltifrån de äldsta tider. Det skulle ställa sig vida besvärligare att med tanken omfatta en serie på 24 timmar än en på 12 och så skulle det bli en omständig och allt annat än billig sak att omändra ur och deras slagvärk.

Gentemot detta kan anföras, att i två så stora länder som Italien och Britiska Indien dessa svårigheter utan besvär övervunnits. Betänker man, att vi utan krångel och utan misstag behärska den mer än 4 gånger så långa talföljden kronor och ören, så behöfva vi nog icke hysa någon oro för timserien 1 -24. Hvad vidare angår urens omändring, så genomföres den säkerligen lättast genom att låta timvisarens gång bli oförändrad samt utrusta taflan med en dubbel rad med siffror, en inre visande 1 - 12 samt en yttre visande 13 - 24. Att indela skifvans cirkel i 24 vid sidan af hvarandra liggande delar har också visat sig opraktiskt, talen äro då svåra att fullt tydligt urskilja.

Hvad som särskildt talar *för* den nya timindelningen är, förutom dess större logik, klarhet och vetenskaplighet, den nytta den bjuder allmänheten, som begagnar sig af telegraf och järnväg, genom att förebygga en mängd misstag. Nu kommer folk ofta rusande t. ex, kl. 8 f. m. till järnvägsstationen för att resa med ett tåg, som skall gå kl. - 8,5 e. m. eller infinner man sig kl. 11,55 på aftonen för att resa med det tåg, som gick redan kl. - 12 midd. Ty de streck eller andra märken, hvarmed järnvägsförvaltningarna åtskilja f.m:s och e.m:s timmar, förbigås alltför lätt och i öfrigt ha olika länder olika beteckningar härför. I en mångfald andra fall och förhållanden inträffa dagligen och kan man tänka sig förväxlingar mellan f. m:s och e. m:s timmar, som det skulle vara i hög grad önskvärdt att förebygga. I fråga om den kostnads- och tidsbesparing, som kan vinnas med reformen inom telegrafen, kunna vi anföra, att Western Union Telegraph Co. beräknar, att ensamt å dess telegraflinier inalles 150 millioner bokstäfver årligen inbesparas genom uteslutning af f. m. och e. m.

(Göteborgs-Posten.)

Svensk Telegraftidning Nr 7, 10 Juli 1909.

Väl värt en omväg, Heritage Center

Under vår bilfärd genom Amerika passade jag på att besöka Heritage Center. Där finns ett mycket fint telemuseum med många olika telefoner. Det heter ”Museum of Independent Telephony” och är beläget på 412 South Campbell, Abilene, Kansas. Telefon +1 785 263 2681. Öppet mellan kl 09.00 -15.00. Väl värt ett besök om du åker till USA och kommer till Abilene i Kansas.

Nästan 6000 icke-Bell-telefonoperatörer, kända som Indepdents (oberoende), bildades över hela USA efter det att Bells patent upphörde år 1884. Deras historia är en viktig del av telefonens historia.

De flesta av dem var underbemannade och nästan alltid dåligt finansierat men de överlevde. Under det att antalet oberoende teleoperatörer minskade på grund av konsolideringar och uppköp, bildades flera nationella operatörer. Det var i Abilene som en av dessa operatörer började. Cleyson L. Brown, en lokal yngling, byggde och drev en telefonväxel år 1898. Mr Brown fortsatte att köpa in många oberoende telefonföretag runt om i Kansas och över hela USA. Han kallade sitt företag United Telephone Company och hade sitt huvudkontor i Abilene, Kansas.

”Museum of Independent Telephony” är en hyllning till de små oberoende teleoperatörerna som tjänade nästan hälften av USA:s befolkning.

Henrik

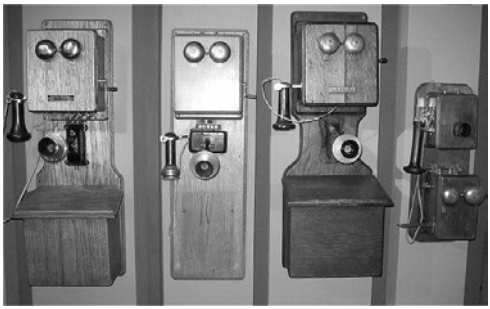

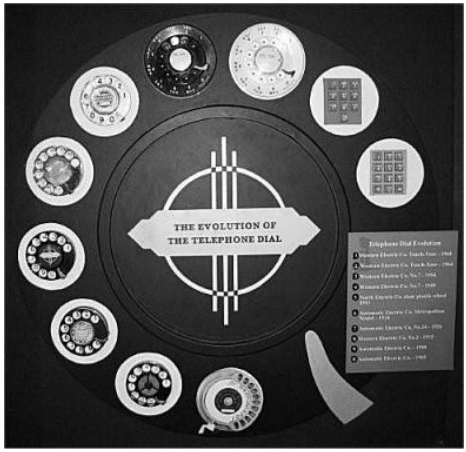

Kallelse till höstmöte

Tid: Lördagen den 18 oktober kl. 12.00
Plats: Sveriges Radio, Oxenstiernsgatan 20, Stockholm
Förhandsanmälan: Ring Ole Jacobsen tfn 08 - 754 14 40.
eller E-post: ole.jacobsen@telia.com
senast den 6 oktober. Obs att föranmälan är obligatorisk!

Preliminärt program enligt nedan:

Kl. 12.00 samling innanför dörrarna i ”Hangaren” i SR:s hus
(OBS ett 7 vånings hus).
Kl. 13.00 Eftermöte och kaffe någonstans i grannskapet.
Kl. 14.00 Sedvanlig bytesstund på parkeringen vid Sjöhistoriska samt avslutning.

Sveriges Radio, SR klockan 12.00 (exakt) samlas vi för en guidad visning av i första hand de tekniska lokaliteterna i Radiohuset. Tyvärr måste antalet deltagare begränsas till max 25 och säkerhetsbestämmelserna kräver föranmälda namn (före den 6 okt.).
Parkeringsplatser kan finnas runt RH men helt säkert på ”Garnisonen” vid Linnégatans slut (avgiftsbelagd!).
Ev. ytterligare aktiviteter kan tillkomma efter tidningens tryckning.

Väl mött önskar Styrelsen

Början till en riktig telefon

På hösten 1880 var Lars Magnus Ericssons firma egentligen inte mycket mer än en liten lokal verkstad. En handfull instrumentmakare ägnade sig mestadels åt att reparera, respektive kopiera, vad etablerade utländska fabrikanter redan hade utvecklat.

Visserligen serietillverkade man som vi har sett magnettelefoner och i det faktum att ett nätverk av underleverantörer redan etablerats och att produkterna standardiserats till sin form anar vi framtida industriella ambitioner. Produkterna var dock i stort sett direkta kopior av tyska Siemens motsvarande apparater. Patent och mönsterskydd var det uppenbarligen ingen som bråkade om.

Magnettelefonerna var emellertid redan omoderna och när Stockholms Telefonförening grundas i september 1880 med 121 linjer är det inte de inhemskt primitiva trästamparna man använder. De 150 medlemmarna som listas i det sk "Bellbolagets" första telefonkatalog i oktober 1880 hade alla fått amerikansk utrustning. Troligen rörde det sig om apparater direkt från Charles William Jr:s fabrik i Boston, eller Post o Co, där principerna för det kommande halvseklets telefoni i stort sett redan hade fötts.

Bellbolagets apparater hade sedan ett par år tillbaka separat mikrofon och hörtelefon, batteri för driften och induktor respektive ringklocka för signaleringen. Något motsvarande fanns i stort sett inte att tillgå på annat håll, i vart fall inte i Sverige. Det hade dock mindre betydelse så länge det bara handlade om att knyta ihop två lokaler med en enkellinje. Men nu förstod i vart fall pionjärerna möjligheterna med gemensamma telefonnät. Så uppenbarligen även Lars Magnus Ericsson - om inte annat så under pressen av de utländska influenserna.

En egen stil

Vi har redan läst om hur telefonbyggmästaren C.E. Nilsson kunde kvittera ut de första egentliga hörtelefonerna den 20 oktober 1880. Det kompakta läderklädda metallhöljet skiljde nu ut Ericsson från konkurrenterna och för första gången hade Ericsson kommit med något "eget" på telefonins område. Visserligen hade han inte heller nu uppfunnit något. Konstruktionen var i grunden Bells och idén med hästskomagnet och läderklädsel kom från den Siemenska magnettelefonen som han tidigare oblygt hade kopierat.

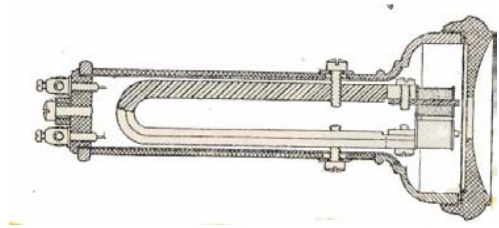

Det som var nytt var designen eller snarare storleken. Helt enkelt att klämma ihop konstruktionen till en smäckrare form än den större tyska apparaten. Bell-fabrikerna och flera andra tillverkare, inklusive Hakon Brunius, hade valt att göra motsvarande hölje helt i ebonit samt nöjde sig med en enkel stavmagnet inuti.

Vad gäller mikrofonen var dock de goda råden nu dyra. Amerikanerna hade redan fastnat för den sk Blake mikrofonen som i regel byggdes in i en liten egen trälåda. På så sätt fick de amerikanska apparaterna sitt klassiska "3-box" utseende. Överst lådan för induktor, ringmekanism och klykfunktion. I mitten den mindre lådan för Blake-mikrofonen och underst den större för batterierna. Alltsammans uppmonterat på en lång bräda. Funktionellt, enkelt och på sin tid helt revolutionerande men inte särskilt snyggt, snarare grovhugget.

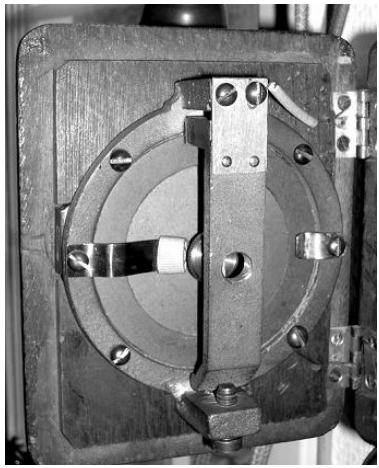

Insidan på en Blake-mikrofon

Hur som helst hade amerikanerna redan sett till att patentskydda sin värdefulla mikrofon i USA 1878, England 1879 och i Sverige publicerades deras patenträttigheter i "Industritidningen Norden" den 30 augusti 1880. Ericsson själv hade vid denna tidpunkt i princip ingenting och någon hjälp från Bellbolaget var absolut inte att förvänta. Utan mikrofon skulle han aldrig kunna bygga en komplett egen apparat.

Uppfinningar, plagiat eller nödlögner?

Amerikanerna hade dock gjort ett i dessa avseenden avgörande strategiskt misstag. De hade sänt ut sin Blakemikrofon över världen långt innan de hade ansökt om patentskydd i respektive land och det var ju inte konstigt att Ericsson, som trots allt var i samma bransch, hade sett och kunnat prova mikrofonen på ett tidigt stadium.

Därmed räckte det att Ericsson kunde "bevisa" att han hade gjort en "egen Blakemikrofon" innan amerikanernas svenska patent registrerades och vann laga kraft även om alstret ifråga egentligen bara var en simpel kopia.

Ericsson bad långt senare en av sina mekaniker, Axel Kniberg, att intyga att han på sin chefs direkta uppdrag och ritning förfärdigat en sådan *"i alla hufvuddelar lika"* mikrofon redan i början av januari 1880.

Samtidigt med Kniberg gick grosshandlaren Ottmar Franke ed på att han erhållit en sådan av Ericsson vid samma tid - alltså när Blake mikrofonen - trots ett par år på nacken - ändå var patenträttsligt oskyddad.

Genom vännernas vittnesmål kunde Ericsson tillförsäkra sig sk föranvändarrätt av motsvarande konstruktion och amerikanernas nya patent var därmed värdelöst gentemot honom men verksamt mot andra.

Av handlingarna i Ericsson-arkivet kan dock inte några sådana mikrofonexperiment överhuvudtaget utläsas förrän ett par månader efter det att konstruktionen de facto

var patentskyddad i Sverige. Och att Ericsson skulle ha sålt en lös enstaka Blakemikrofonskopia till en grosshandlar-vän närmare ett år tidigare förefaller inte ens sannolikt . Men vi kan egentligen bara ana och inte säkert veta vad Franke, Kniberg och den omvittnat patent-skeptiske Ericsson tog med sig i graven.

Hur som helst är det senare världsföretagets och de förbundnas eventuella nödlögn i så fall preskriberad sedan mer än 100 år och historiens gång kan de facto inte ändras. Att som Hemming Johansson påstå att den sk spiralmikrofonen skulle ha varit fullt utvecklad i början av 1880 vill jag dock hävda är uppenbart felaktigt.

Den första antydan till mikrofonexperiment framkommer i själva verket först den 29 oktober 1880 då affärsvännen af Geijerstam tillskriver Ericsson och inför kommande leveranser bl a anför: *"Då nu enskild talare och mottagare skall användas, tyckes mig man kunde omändra ställning ungefär i likhet med Bell så d.v.s med fast afsändare. Detta försöker väl ni min påminnelse förutan."*

En dryg månad senare skriver en annan hoppfull kund från Sundsvall att *"lyckas Herr Ericsson förfärdiga en god mikrofontransmitter, antager jag att denna kommer att blifva alena herrskande... Beder att ofördröjligen få del af det resultat Herr Ericsson kommer till med anledning af mikrofontillställningen. Afvaktande benäget svar, har jag äran teckna Med största högaktning G. W. Dahlström".*

Och "Herr Ericsson" blev inte herr Dahlström svaret skyldig: *"Resultaten af mikrofontelefonen ha hittills utfallit till belåtenhet, steg för steg ha vi fått dem något bättre, och hoppas de sista nu skola mäta sig med hvarje annan, hvadan 12 st till en början äro under arbete hvaraf vi antaga det ett par böra afgå till Sundsvall?"*

Det påtalas därutöver helt frankt att priset för apparaterna skulle komma att anses högt men att de ändå skulle bli billigare än de utländska.

Några dagar senare, den 15 december 1880, får det dåvarande Skanska - Skånska Cement Aktiebolaget - i Malmö veta att till jämförelse med beställda magnettelefoner *"S.k. mikrofontelefoner äro under arbete. Dessa gifva ett renare och tydligare artikulerat ljud men ställer sig per station något högre i pris och torde derjemte vara något kinkigare med afseende å skötseln."*

Det hindrar inte att af Geijerstam fick skriva ännu en gång den 4 januari och efterhöra hur experimenten egentligen gick. Inte mindre än 7 personer hade förbeställt apparater genom honom och alla ville se nymodigheterna så provtelefonen borde levereras med det snaraste.

Men först den 8/1 1881 skulle Ericsson känna sig mogen att ge ingenjören Oskar Annell fullmakt och några dagar senare betala hans firma Patent och Agentur-Byrån L.A. Groth & Co 50 kronor för att de skulle hjälpa honom med att söka svenskt patent på det han nu hade åstadkommit.

Spiralmikrofonen

Den mikrofon som på nyåret 1880-81 såg dagens ljus i L M Ericssons verkstad har med visst fog ansetts utgöra firmans första egenhändiga bidrag till telefonins utveckling. På ett sätt är det sant - på ett annat inte.

Spiralmikrofonen verkade enligt exakt samma princip som Blakemikrofonen. Båda använde kol- och platinaelektroder. Den enda skillnaden var att Ericsson använde två elektroder kopplade i serie medan Blake bara hade en. Ericsson kunde därmed hävda att hans var "dubbelverkande" men en patenttvist med Bell i det avseendet hade knappast gått svenskens väg.

Den egentliga skillnaden låg dock i designen. Ett problem man hade att lösa var att skilja den känsliga mikrofonen från telefonens övriga delar - särskilt det öppna kemikaliebemängda glasbatteriet och den roterande induktorn. Blake valde då som vi har sett en helt separat trälåda för mikrofonen medan Ericsson kapslade in mikrofonfunktionen i ett mindre svarvat hus av mässing.

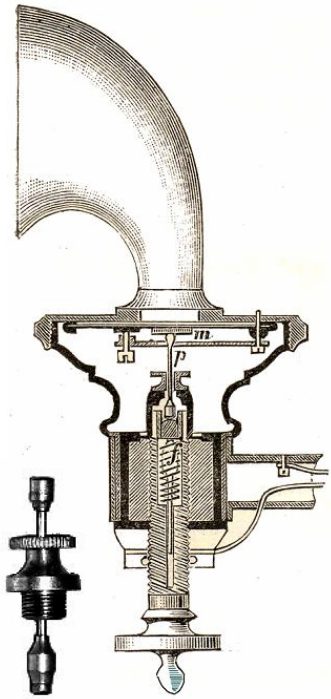

Spiralmikrofon med platina-elektroderna i förstoring

Den sk kallade induktionsrullen doldes inuti mikrofonens fästkonsol och justeringen av membranets spelrum kunde mycket exakt göras med den lättrade skruven, eller spiralen, som utgör mikrofonens nederdel. Membranet kunde arbeta vågrätt och man talade i en koppartratt som vinklats i 90 grader. Mikrofonhuset var oftast blankpolerat och taltratten svartlackerad. Poleringens saponlack ger än i våra dagar dessa mikrofoner en gyllene patina.

Den tekniska lösningen var maskinmässigt elegant samtidigt som den både gav ett gott skydd för det känsliga innanmätet och medgav en öppen yttre montering.

I detta avseende kan man hävda att firman redan nu hade anammat den typ av skelettkonstruktion som under många år blev typisk för inte minst deras bordstelefoner och som kulminerade i den berömda, och affärsmässigt framgångsrika, taxen.

Skelettkonstruktionen som designmässig princip var dock inte heller den något som Ericsson uppfann. Den hörde till tidsandan och den gryende industrialismen med produkter allt ifrån symaskiner till Eifeltorn. Framstående konstruktörer världen över hade helt enkelt upptäckt att den tekniska lösningen - rätt utformad - kunde bli

vacker i sig. Därefter kunde materialen prydas med lämpliga ytbehandlingar som polering, förnickling eller kanske dekalprydd lackering och produkten massproduceras.Ericsson var dock bland de första att tillämpa dessa tankegångar på telefonins område och det blev en del i förklaringen till hans enorma framgång.

Redan från början tycks Ericsson ha insett att spiralmikrofonen i sig inte kunde komma ifråga för patent vid sidan om den amerikanska Blake-mikrofonen men genom att sätta in sin mikrofon i ett större sammanhang med hela telefonen beskriven hävdades att: *"Det nya, hvarå patent sökes är: Dubbelverkande mikrofon, mikrofonens, emottagarens, signalverkets och batteriets placerande såsom här beskrivits samt å vidfogade ritning visats."*

Ericsson fick på dessa grunder sitt patent den 18 mars 1881 även om Kongl. Maj:ts och Rikets Kommmerskollegium försiktigtvis betonade att *"detta patent-bref icke må anses medföra visshet att uppfinningen är ny eller att den kan med fördel användas."*

Kring entreprenörens bord

Vi har i tidigare avsnitt kunnat konstatera hur firman redan tidigt i huvudsak lät underentreprenörer utföra den praktiska massproduktionen och så var även nu fallet.

De nya mikrofonerna kom i huvudsak att tillverkas av metallsvarvaren Ahlström som hade sin verkstad på adressen Rådmansgatan 25 och priset var 3 kronor styck. Då ingick dock inte den svårtillverkade tratten. Dagen före julafton 1880 levererar Gundbergska Fabrikens Aktibolag *"12 st. lack. messingmunstycken till telefoner"* och de var bara 25 öre billigare än själva mikrofonen men priset för dessa munstycken, språktrattar, eller taltrattar som de omväxlande kallades kom att pressas något efter hand.

Den redan tidigare anlitade svarvare Ohlsson svarvade nu löpande spiralmikrofonernas träkonsoller medan uppdraget att producera de vackra läder-klädslarna till hörtelefonerna denna gång gick till J.A.W. Lindmanssons bokbinderi på Malmskillnadsgatan 25.

Ebonitringarna hämtades i Tyskland, snörena i Tyskland eller Frankrike och hörtelefonerna kom att förnicklas av bland andra Johan Hedlunds Sterbhus i Eskilstuna.

Eftersom de flesta elektromekaniska apparater vid denna tid byggdes i träfodral eller på träplintar var de dåtida snickarna en i sammanhanget viktig yrkeskår och Ericsson hade redan anlitat flera olika som levererat löpande.

En av dessa var snickaren A.W. Holmgren som med sin personal kom att tillverka en stor del av fodralen till Ericssons tidiga trätelefoner, vid sidan om alla de andra plintar, apparatlådor, modeller, kärnlådor och andra snickeriarbeten som också utfördes.

Den 26 november 1880 utgår från Holmgrens verkstad två *"telefonbrädor af Mahogny"* till en kostnad om 9 kronor styck och den 22 december samma år debiterar han ytterligare 6 brädor - nu i valnöt - samt en dito med *"låda"*. Den sistnämnda till en kostnad av 12 kr. Pionjärdagarna kröntes den 30 december med ett *"telefonskåp af valnöt"* för hela 18 kronor.

Av allt att döma var dessa de första telefonstommar som försågs med Ericssons nya mikrofon i kombination med den nya hörtelefonen.

Kistornas tid

Vi talar nu alltså om de telefoner som vi entusiaster brukar kalla "kistor". Även motsvarande tidiga nordamerikanska apparater betecknas ju som just "coffin" modeller men eftersom ursprungslandet låg före oss i utvecklingskedjan är deras kistor minst ett par år äldre än våra.

De sk brädorna såg ut som en lös dörr till en motsvarande kista. Batterierna fick man i det fallet härbärgera på annat sätt. Vad jag känner till är bara något enstaka exemplar av dessa brädor bevarade på fd Telemuseum.

Den ursprungliga patentritningen visar dock en kista som är något annorlunda än de flesta som har överlevt in i modern tid. Den hade till ex en överdel med raka svartlackerade lister samt en svarvad spira. Hörtelefonen hängde med taldelen uppåt i en gaffel-formad klyka av rundmaterial samt hade fyra dekorationsrosetter.

Senare plockades spiran bort, rosetterna blev bara två, hörtelefonen kom att hängas i en krok med hördelen nedåt och ännu något senare blev överdelen rund med svarvade lister samt fick ånyo spira.

Sammanfattningsvis blev alltså inte apparatmodellerna färdiga förrän in på nyåret 1881 och kan således inte dateras till 1880, vilket ofta har skett. De var som vi har sett i många fall, och i allra första början, bara utformade som brädor, dvs saknade batteriskåp.

Därutöver skall man inte glömma att dessa pionjärtelefoner var helt galvaniska. De hade ingen induktor utan var avsedda helt för batteridrift vilket egentligen innebar att de precis som magnettelefonerna redan var omoderna. Inte heller fanns ännu någon bordsmodell.

Trots den anspråkslösa verkstaden, den egentliga bristen på vitala uppfinningar och den omoderna tekniken särskiljde redan nu designen Ericssons apparater från allt annat i världen. I nästa avsnitt skall vi följa deras första staplande steg ut på en till stora delar vidöppen och snabbväxande marknad.

Tomas Söderblom

Ett gammalt fotografi

Bilen på bilden ovan kan ses på ett vykort som Televerket delat ut som reklam. Det är en av Kungliga Telegrafverkets allra äldsta bilar som står uppställd utanför telegrafstationen på Skeppsbron i Stockholm. Lastbilens modellår är 1906. Fotot ger kanske en av våra medlemmar i Lund anledning till forskning inom ett annat område än telehistoria. Bilen skall nämligen vara av fabrikatet Söderblom.

Ove

Sommarutflykt till den vackra HÖGA KUSTEN med ”hemma hos visiter”

Under en vecka i juli gjorde jag och Henrik Lundin med respektive en mycket lyckad veckoresa upp längs höga kusten för att besöka några andra ”lekkamrater”. En härligt vacker resa på småvägar med många fina fiskrestauranger att stanna vid (undvik alltid de stora vägarna om du vill se och uppleva något!). Lägg därtill alla antikaffärer och loppisar som dignar av telefoner och delar men, bilens begränsade utrymmen satte ju stopp…

Och vad skådar väl ögat i slutet på vår utflykt? I skogen utanför staden Umeå vid en stilla liten sjö i skogen åker vi in på en bred uppfart och i mitten uppenbarar sig en helt fantastiskt vacker PAGOD, naturligtvis helt intakt med alla tillbehör och i glänsande skick *(se bild på sista sidan)*. Vi är framme hos familjen Ulf Åström.

Förutom att vara en hängiven samlare med gott hantverkshandlag så har Ulf byggt ett eget hus för alla sina telefoner med tillhörande delar.
”Likt bin runt syltburken” dras vi genast till och in i vår lekkamrats telefonhus. Och återigen förundras man och får nya aha upplevelser. Den där och den där apparaten/detaljen har jag inte sett eller noterat förut. Rundvandring i villa och garage visade också på Ulfs vidare intressen, som ett par äldre bilar, gamla inredningsdetaljer och vackra gjutna 1800-tals ljuskronor. En sann bevarare av vårt gamla kulturarv kan man lugnt säga.

Efter denna ögonfröjd bjöd Ulrika och barnen på kaffe med nygräddade våfflor med vispgrädde, egen hemgjord hjortron- och hallonsylt. Mums kan vi försäkra!
Efter att ytterligare ha tittat på den fina telefonsamlingen och utbyte av tankar for vi vidare mot Örnsköldsvik i sällskap med våra nattvärdar Anette och Gunnar.

Jag skrev ”vår lekkamrat” ovan, för visst är det väl så…..att det är en trevlig lek som förenar och ger oss vänner, nya visioner och glädje med intresset i samlandet. Dessutom fick vi se en underbar vacker del av vår norra landsdel. Helt utan mygg och med strålande väder under en hel vecka i trevligt sällskap vad kan man mera begära……

Tack
hälsar Ole och Anita Jacobsen

Allmänna telefonapparater på 1800-talet

Man kan läsa i Ystad Allehanda 1884 att de nybildade telefonföreningens styrelse beslutat låta sju av föreningens medlemmar, nämligen två bokhandlare, tre övriga handlare, en bryggare och ett hotell, låna ut sina telefonapparater till icke-medlemmar mot en avgift av 10 öre per samtal. 10 öre motsvarade en halv timlön för en industriarbetare vid den tiden. Den genomsnittliga timlönen för en manlig industriarbetare år 2006 var enligt senaste Statistisk årsbok 130 kronor. Så man kan ju fråga sig, varför någon skulle vilja betala motsvarande 65 kronor för möjlighet att prata i telefon med någon av de övriga 30 medlemmarna i Ystad telefonförening (det fanns ingen anslutning till nät utanför staden). Och vem skulle det vara?

Motsvarande möjligheter finns nämnda på andra ställen i telehistorien. Heimburger tar upp de bohusländska sillfiskenäten fr.o.m. 1885, där telegrafstationer ersätts av en telefonapparat. Men då handlar det om längre förbindelser till närmaste telegrafstation så att man kunde informera om var sillstimmen gick till. Fram till 1889 sattes 23 apparater upp i Bohuslän. 10 liknande sattes upp i Norrland för snarlika ändamål (om än inte just sill-rapporter) och ytterligare 2 i andra delar av landet. Tydligen var Ystadföreningens erbjudande tillräckligt lockande. När Telegrafverket skapade sitt första större telefonnät i Skåne medgav man från 1887 också att abonnenterna fick låna ut sin telefon mot en extra abonnemangsavgift om 100 kronor per år. Och då fick de i sin tur rätt att ta 10 öre per lokalsamtal (och 25 öre per mellanortssamtal) av den telefonerande. Idén spred sig till övriga landet. Fram till 1902 hade 787 abonnenter skaffat sig sådana möjligheter runt om i landet (utöver de 926 allmänhetens samtalsstationer som fanns på telegraf- och telefonstationerna)

Men vad låg bakom intresset för lokala samtal på relativt korta avstånd till, ursprungligen, så få möjliga kontakter?

Claës Lundins berättar i sin Nya Stockholm från 1890, kanske vad det handlar om. Han berättar om att stadsbud står på många håll i gathörn med mycket trafik. Åtminstone i Stockholm skapades ett stadsbudsväsende på 1860-talet som tycks ha sitt ursprung ur det gamla bärarskrået. Skråväsendet upphörde ju i Sverige 1864. Enligt taxan av 1877 tog man 25 öre för en börda om högst 10 skålpunds vikt (4,25 kg) inom samma stadsdel. På längre avstånd blev taxan högre. Ett stadsbud kunde under gynnsamma omständigheter göra sig en dagsinkomst på över tre kronor, uppger Claës Lundin.

Ett företag kunde naturligtvis även sända egen personal med sina egna bud, men även det budet kostade troligen i nivå med stadsbuden (annars funnes det väl ingen marknad för stadsbuden).

Garnert kompletterar bilden i sin bok ”Hallå – om telefonens första tid i Sverige”. Han hänvisar till motsvarande företeelse i noveller och romaner redan tidigare. Carl Jonas Love Almquist tar t.ex. upp temat i sin ”Det går an”, från 1839. Där är det några lärpojkar som springer med bud. Men i en novell från 1868, ”Akta er för portföljen”, tar just Claes Lundin upp temat med att ett stadsbud kommer med brev. Säkert en njutning som var förbehållen en begränsad krets i samhället, men stor nog att sätta avtryck i litteraturen. Garnert berättar också om andra alternativ på 1870-talet till att sända ett bud med brev. Posten tömde nämligen sina brevlådor på stan inte mindre än 9 gånger per dag och bar ut post 6 gånger per dag. Åtminstone i Stockholm. Mindre ofta på helgerna. Porto för lokalbrev inom samma stad, köping eller by var 3 öre, motsvarande idag således ungefär 20 kronor.

Det är väl så man kan jämföra. Behovet fanns inom en begränsad grupp av företag och privatpersoner. Priset för ett lokalt telefonsamtal skall jämföras med den tidens alternativ. Ett personligt bud direkt för 25 öre och ett lokalbrev för 3 öre, men som fick vänta till nästa utdelningstillfälle.

Leif Kindahl

Hemma hos samlaren Richard Norell

Jag lärde känna Richard 1992 då jag svarade på en annons om att han ville sälja sina gamla telefoner.
(Se Phonetiken no 1-1999)
Richard föddes blind. Som liten kunde han bara skilja på ljus och mörker. När han var sju år opererades han för första gången och flera operationer har skett. Idag är Richards synförmåga 35 procent av vad en normalt seende har och bättre än så blir det inte.

Att Richard är en speciell kille i ordets rätta bemärkelse har jag hunnit erfara under de år som vi känt varandra. Han är tekniskt intresserad och har lärt sig otroligt mycket om klockor, tåg, bilar, båtar mm. Som synskadad tvingas Richard ständigt bevisa sin förmåga. Ofta får han höra att ”du kan inte det där”. – ”Men det är jag själv som avgör vad jag vill göra och vad jag kan. Det är inte mitt huvud det är fel på, det är ögonen”, säger han. Till vardags är Richard lokalvårdare och informatör på Slussens tunnelbanestation i Stockholm.

Hemma hos Richard finns numera inte någon omfattande telefonsamling, den köpte ju jag för sexton år sedan. Dock har Richard några speciella telefoner som han blivit förtjust i och några till kommer det säkert att bli. I övrigt samlar han på sameknivar, kåsor, spårvagnsnycklar, uniformsmärken från Stockholms lokaltrafik, telegrafnycklar, ordförandeklubbor mm. Han är helt klart en samlare.

Richard är radioamatör och använder ofta radion i stället för mobiltelefonen när han kontaktar flickvännen Helena. Richard och Helena kommer hem till oss på julmiddag strax före jul varje år för att granska förändringarna i min samling. Det har nu blivit en tradition som vi inte vill bryta.

Henrik

ÖNSKAS

- Emaljskylt grön med vit text "Telia"

Ove Svensson, tel: **031-873707** mail: **ove@svensson.tf**

FINNES

- Växel LME ABG 1510, liten bordsväxel i hyggligt skick. Borttvättning av klisterlappar återstår bl.a.

- Telefon sk. "Hästhuvud" LME DGE 1301 i mycket gott skick.Har enl. utsago anv. av SS d.v.s. Stockholms Spårvägar.

Ole Jacobsen, telefon **08-7541440** eller e-post **ole.jacobsen@telia.com**
(är mycket borta under september)

- Diavox med fingerskiva.

Ove Svensson, tel **031-873707** mail: **ove@svensson.tf**

- Svart plåtringklocka FO
- Ringklockor i trä
- Plåthylla till BC 320
- BCV AT LME väggapparat med emblem, lite färgkladd
- Räknare på list
- Likriktare LR 5510 Tudor till växlar mm.
- Signalapparat EH 1571
- 140 år i ledningen av K.V. Tahvanainen
- Telegrafboken av K.V. Tahvanainen
- Stockholm 33 00 00 av K.V. Tahvanainen
- Ord I sikte av K.V. Tahvanainen
- CJ 752, Linjeväljare 50 nr
- Helix 206 Apparat
- Jackadapter. Till Helix 206
- AC/DC adapter, 220 V / 12 V, 1 amp
- DYYA 10201, Högtalarunderställ
- Multimil 2031, Nummersändare
- Fulltransformator
- 25-stegs rundgående väljare.
- Logikapparat, Northern Telecom till A345-växeln
- Peritel, Nummersändare

Henrik, telefon **08-754 33 47** eller e-post **Henrik.R.Lundin@telia.com**

Överlåtes

Automatisk abonnentväxel med koordinatväljare typ Ericsson ARD 561 i mycket gott skick. Växeln är utrustad med en 90-grupp anknytningar, 10 centralledningar FDR-C och tillsatserna ITK (interurbantrafikkontroll), RR (återuppringare) och PS (personsökare för anslutning till radiosökare) och är tillverkad i början av 1970-talet. Växeln består av ett dubbelstativ 90-gr. 1 av typ BDH 127 och ett enkelstativ RR av typ BDH 117. Stativens höjd är 2405 mm, bredd 1000 mm och djup 250 mm. Dubbelstativet består i praktiken av två enkelstativ med en gemensam stativkabel. Utrustningens totalmassa uppgår till ca. 1000 kg. Växeln överlåtes utan kostnad till någon som kan presentera en i praktiken genomförbar plan för dess bevarande. Växeln kan avhämtas i närheten av Åbo med några veckors varsel. Fullständig dokumentation samt kablar för att förbinda stativen med varandra ingår, men utrustning för strömförsörjning (48 V) ingår däremot inte. Växeln kan antingen ställas upp fristående på golvet eller tre i rad mot en vägg, varvid växeln liknar en bokhylla och tar förhållandevis litet utrymme.

Anders Järvenpää, e-post **anders@westlink.fi** och hemtelefon **+35822357555**.

Ole Jacobsen i samtal med Ulf Åström, stående på
Ulfs gårdsplan med Telefonkiosk och telefonmuseum.